

metaphysikai. 2. physikai; II. Psychologiai elméletek: 1. idiopsychologiai. 2. hetero-psychologiai. A metaphysikai ismét: I. Transcendental, melyet legkiválóbb képviselőjében Platoban mutat bé; 2. Immanental Descartes, Malebranche és Spinozában; a physikai elméletet Comte rendszerében. Ezeknek ismertetése teszi az I. kötetet. A II. kötetben, a saját ethikai elméletét fejti ki az Idiopsychological Ethics-ben, mint intuitív moralista. A művet a hetero-psychologiai theoriák: utilitarian stb. tárgyalása zárja be. A mű, mint maga mondja, se nem történelem, se nem rendszer, hanem mindkettőből egy kicsi. Ha kifogásokat lehet is tenni ellene egy vagy más szempontból, a minthogy némely bírálói tettek is, de az kitünő, nagy mű, minek elismerésében minden bírálója osztatlanul egyezik. A mű ára: 10 ft.

Emlékbeszéd Nagy Péter erdélyi evang. reform. püspök és kir. tanácsos felett. Irta és elmondotta az erdélyi ev. ref. egyházkerület közgyűlése alkalmával az állandó igazg.-tanács által elrendelt és 1885. máj. 28-án a bel-farkas-utczai templomban megtartott gyászünnepélyen Szász Gerő kolozsvári első pap és esperes. Kolozsvárt, „Magyar Polgár“ könyvnyomdája. 1885. Az erdélyrészi ev. ref. egyházkerület néhai nagy püspökének emlékéhez méltó, lendületességgel s szép nyelven irt beszéd. Az elhunyt jellemét, megkapólag domborítja ki szerző, jól festett történelmi háttért is használva. E beszédje iónak legkitünőbb szónoki alkotásai közé sorozható.

Olvasókönyv az elemi népis kolák III—IV. osztályai számára. Szerkesztette Dezső Lajos. Kiadja a „Sárospataki Irodalmi Kör“ a főiskola költségén. Sárospatak 1885. A Sárospataki Irodalmi Kör az utóbbi pár évben több tankönyvet adott ki és el kell ismerni jól szerkesztett tankönyveket. Ilyen a kezünk alatt levő is, melyet tanítóink különös figyelmébe ajánlunk. A könyv szerkesztésénél a kedély és nyelvképzés s a népies nyelvkincs birtokába való bevezetés tartatott szem előtt. A két osztály tananyaga, tekintettel az osztatlan iskolára, nincs külön választva, de a bevezetésben meg van jelölve, hogy mely darabok használandók a III-ik s melyek a IV-ik osztályban. Ára kötetlen 53, kötve 60 kr.

Centralismus a magyar ev. reformált egyházban. Irta: Szabadelvü. Baja 1885. A magyar ev. ref. egyház alkotmány-szervezetét taglalja, melyről azt mondja, hogy ha nem is centralismus, de centralisticus. Ára 80 kr.

KÜLÖNFÉLÉK.

Báró Baldácsy Antal-féle protestáns alapítvány.

A tulajdonos 10 ev. ref. és evangelicus, meg az unitárius egyházkerületek meghatalmazottjai f. évi május 14-én tartották rendes közgyűlést.

A gyűlés lefolyásáról felvett jegyzőkönyvből megnyugvással látjuk, hogy az alapítványra vonatkozó, együtt 15 pontban tárgyalt kérdések közegyetértéssel intéztettek el az igazgatóság jelentésének alapján.

Legörvendetesebb a 14. pontban foglalt azon intézkedés, mely sze-

rint a közgyűlés elfogadta az igazgatóságnak azt az ajánlatát, hogy az alapítványt a f. év végével megterhelő adósság ne a megállított mód szerint nagy részletekben, hanem 10 évre osztva törlesztessék, abból a czélból, hogy az alap jövedelméből a részesedés már az 1886. évvel megkezdődjék. Ennek nyomán a folyó 1885. évre 64,923 frt 73 kr bevétellel és 55,399 frt 83 kr kiadással megállított költségvetés szerint leendő 9523 frt már az 1886. év kezdetén rendelkezés alatt álland.

A boldogult alapító nemes szívének óhajta tehát rövid időn teljesül; segély után vágyakodó szegény eklézsiáink, belső embereink, özvegyeink és árváink az alapítvány jótékonyságának valódi élvezetében hálás lélekkel fogják magasztalni a nemes alapító áldott emlékét.

A jegyzőkönyv 3. pontja szerint megállította a közgyűlés az ügyviteli és kezelési szabályzatot, s ennek rendén beállított az alapítvány jogügyésze és kezelője évi 2000 frt rendes fizetéssel és 500 frt irodai általánnyal ügyvéd Szilágyi Sándor ar személyében, a ki az alapítvány keletkezése óta annak bonyolult ügyeit az 1884. évi július 1-ig számla szerint megállított díj mellett kiváló buzgalommal és szakértelemmel kezelte. Jegyzőnek 600 frt évi tiszteletdíjjal és 100 frt irodai általánnyal beállított Győry Elek, ki e tisztelet 7 évig minden díj nélkül viselte.

Az átruházási illetéket az igazgatóság kifizette 15037 frtban és krajczárban. Az átruházási illeték azon czélok szerint állítatván meg, melyekre az egyházkerületek az alapítvány jövedelmének nekik eső részét fel akarják használni, s az egyes egyházkerületek különbözőleg határozván, az igazgatóság két kulcsot számított ki: ha tudniillik az egyházkerületek egyenlően, vagy bejelentésük arányában hordozzák az átruházási költségeket; ez utóbbi kulcs szerint vallásközönségünk, meg más 5 superintendentia a legkevesebbet fizetne. Megbizottaink azonban (a főtisztelendő püspök ur, meg Hajós János afiai a mellett nyilatkoztak és szavaztak, hogy az egyházkerületek egyenlően hordozzák az átruházás költségeit; midőn az igazgatóság a tervet előlegesen közölte, E. K. Tanácsunk már akkor kifejezte azt a nézetet, hogy egyenlő mértékben osztassék meg.

A meghatalmazottak közgyűlésén az aránylagos vagy egyenlő terheltetés kérdése szavazatra bocsáttatván, a szavazatok egyenlők lévén, a kérdés eldöntetlenül a közelebbi közgyűlésre maradt.

Bár részünkről szorosán és kizárólag jogi szempontból fogva fel a dolgot, az aránylagos felosztást jogosnak tartjuk, őszintén óhajtuk, hogy az egyenlő megosztás elve érvényesüljön, hogy a 11 egyházkerület, melyeket e szép alapítvány mint egyenlő jogu testvéreket fűzött össze,

a méltányosság és testvériség érzelmeivel osztakozzanak az alapítvány-
nak valamint áldásaiban, ugy terheiben is.

Főt. Ferencz József püspök ur nyílt levele. A „Ma-
gyar Prot. Egyh. és Isk. Figyelő“ mártius-áprilisi számában az alföldi
unitáriusokra vonatkozólag figyelmeztetést közölt, mire a főt. püspök ur
a Protestans Egy. és Isk. Lap máj. 17-ki számában nyílt levélben vála-
szolt, melyet érdekesnek tartunk egész terjedelmében közleni:

N y í l t l e v é l

a „Magyar Protestáns egyházi és iskolai Figyelő“ nt. szerkesztőségéhez.

E soraimnak a fenn czimzett folyóiratban lett volna helyök. De
tekintettel arra, hogy annak havi, esetleg két havi megjelenése kissé
meszsze-hátra vetné e nyilatkozatomat, nemkülönben saját egyházunk ke-
belében megjelenő „Ker. Magvető“ czimű f. iratunkat is ugyanazon ok-
ból igénybe nem vehetem, bátor vagyok egész tisztelettel kérni a Prot.
egyh. és iskolai lap nt. szerkesztőségét, legyen szives e soraimnak be-
cses lapjában helyet adni.

A „Magyar Protestáns egyh. és isk. Figyelő“ f. évi márczius—
áprilisi füzetében a 165. lapon ezeket írja: „Biztos forrásból vett érte-
sülés szerint az alföld nagyobb városaiban, a nazarénusok módjára, té-
ritő apostolai járnak szét az unitárius egyháznak. Az unitárius egyház,
mint a protestáns családhoz tartozó s törvényesen elismert, téríthet, nö-
velheti tagjai számát, de méltóságával ellenkezik, hogy értelmetlen vándor-
apostolokat küldözzön szét, kik nemfizetéssel s más efféle utasítások-
kal zavarják meg a békés gondolkozásu ref. és más keresztények hitéle-
tét s gondolkozását. Azért, bár mi nem tételezzük fel az unitárius egy-
ház kormányzóiról, hogy egyházuk tagjai számát nem tisztességes uton
kivánnák növelni, melyre semmi szükségök; mégis testvéri érzéssel hív-
juk fel különösen főt. Ferencz József püspök ur figyelmét arra,
hogy az ő tudtok s beleegyezésük nélkül folytatott tör-
vénybe ütköző s kereszttyéntelen üzemeket Vásárhe-
lyen, Makón beszüntettetni törvényes uton és polgári hatóság közbe-
jöttével is saját maguk érdekében sziveskedjenek.“

Ha nem lennék meggyőződve a „Figyelő“ nt. szerkesztőségének
egyházunk iránti jóindulatáról, ugy e közleményt a legczélzatosabb
roszakarat kifolyásának tulajdonitanám. — Azzal vádoltatik az uni-
tárius egyház, mely alatt itt a szöveg szerint szükségképpen vallás-
közönségünk egyetemét, ennek hatóságát lehet csak józanon érteni, a
mit bizonyít az is, hogy a figyelmeztetés egyenesen személyemhez, mint
annak püspökéhez intéztetik, azzal vádoltatik mondom az unitárius egy-
ház, hogy ez értelmetlen vándor-apostolokat küldöz szét, kik nemfizetés-
sel s más efféle utasításokkal zavarják meg a békés gondolkozásu ref. és
más keresztények hitéletét s gondolkozását. De hiszen maga a közlő sem
teszi fel az unitárius egyház kormányzóiról, hogy ez úton kivánnák egy-
házuk tagjait növelni. Legyen szabad tehát kérdezmem, hogy ha maga
sem hiszi azt, a mit mond: miért mondja mégis? Látott-e akár egyhá-
zi hatóságunktól, akár tőlem megbizatást ezen állítólagos vándor-aposto-

lok kezében, hogy a nazarénusok módjára téríteni szétjárnának az alföld nagyobb városaiban? S ha nem látott, pedig bizonyára nem látott: akkor hogyan állítja, hogy azok a mi, az unitárius egyház küldöttei? Nem veszi észre, hogy ezzel, megengedem akaratlanul, oly vádat emel egy maga által is törvényesnek elismert vallásfelekezett ellen, a mely semmivel sem kisebb sértést foglal magában egyházunkra nézve, mint a mily mértékben sérelmes lenne a ref. és más keresztyény egyházakra nézve eljárásunk, ha e vád jogos alapokon nyugodnék.

Ismétlem, hogy sem nekem, sem egyházi hatóságunknak az alföldre, sem egyebüvé, kiküldött vándor apostolaink nincsenek. Nekünk még nem volt módunk rá, hogy hittérítőkről gondoskodjunk. A hittérítés, mint olyan, nem is tartozik egyházi munkásságunk körébe. Mi az igazság erejére bizzuk vallásunk terjedését is. Ha van benne igazság, kivívja az magát, mint a hogy tavasszal a földbe elrejtett mag kicsirázik, bármily hosszú tél után is. Ha nincs, vagy már túl élte magát, hasztalan állítunk melléje akár vándor-apostolokat, akár felkent prófétákat, mert nekünk is meg kell hajolnunk a fejlődés, a haladás törvénye előtt, mely lépten-nyomon új eget és új földet teremt. E tekintetben nagy köszönettel tartozunk közlőnek azon nyilatkozataiért, hogy egyházunknak semmi szüksége arra, hogy tagjainak számát nem tisztességes uton növelje. Legyen meggyőződve, hogy ezt eddig se tettük s ezután se fogjuk tenni soha. De azt nem tilthatjuk meg senkinek, hogy vallásunkról is, mint bármely más vallásról beszéljen, ne beszéljen se jót, se roszt. S higgye meg a nt. szerkesztő ur, hogy ma még többen beszélnek arról kisebbítőleg, hogy ne mondjam gúnyolólággal, mint magasztalólag, avagy bárcsak méltányosan is. Nagy része azoknak is, a kik egyenesen meg nem támadnak, nem azért viseltetnek kimélettel, ha úgy tetszik, testvéri szeretettel irántunk, mert tényleg ez érzéstől vannak áthatva, hanem azért, mert a társadalmi közmiveltiség ezt kívánja, mert most már nem lehet a vallási gyűlölséget az Isten dicsőségével megaranyozni. Sokan vannak még ma Magyarországon is, a kik miután az unitáriusokat a zsidókkal egyszerre még sem emlegethetik, legalább a nazarénusokkal igyekeznek egy kalap alá venni. Avagy nem ezt mutatja-e a szóban levő közlemény is: „az unitárius egyháznak térítő apostolai a nazarénusok módjára járnak szét az alföldön“? Mondám már, hogy nekünk nincsenek hittérítőink. A mi nevünkben és tudtunkkal keresztyéntelen üzemeket senki se folytathat s így azokat be sem is szüntethetjük. A mi engem illet, ha azon állítólagos vándor-apostolok közül valamelyik csakugyan hatóságom alá tartozik s valóban törvénybe ütköző cselekedeteket hajt végre, kész vagyok, sőt kötelességemnek ismerem figyelmeztetni, meginteni s ha kell fegyelmi eljárás alá is vettetni. De ez esetben nevet, neveket s egyuttal hivatalos jelentést kérek és várok. Ha a hatóságok minden hírlapi közlemény után hivatalos intézkedéseket tennének, úgy vége hossza nem lenne a nyomozódásoknak és rendeleteknek s gyakran nagyon is félrevezetnének. Ha pedig az illető vándorapostolok egyházunk körén kívül vannak, azok felett természetesen én nem rendelkezhetem. Legfennebb — a mint ajánlva van — a polgári hatósághoz folyamodhatnám én is. De arról meg vagyok győződve, hogy ha akár ezek, akár amazok csak-

ugyan oly törvénybe ütköző üzelmeket folytatnak, hogy a polgári hatóság által kereset alá vettethetnek és üldözöbe vétethetnek, akkor nehezen fog a sor reám kerülni, hogy én lépjek fel, mert azt hamarább elvégzik azok, a kik ott a közelben vannak; elvégzi maga az a hatóság, melynek kötelessége örködni minden törvénytelen cselekedet felett, hogy az meg ne történhessék s ha megtörtént, megfenyítessék.

Ezeket elmondani egyházam megtámadott hirneve és saját magam érdekében kötelességemnek ismertem.

Kolozsvárt, 1885. május 6.

Ferencz József,
unitárius püspök.

Az erdélyrészi ev. ref. egyházkerület idei közgyűlését f. évi május 28—31. napjain tartotta meg Kolozsvárt. Rég nem láttuk ref. afiait oly nagy számban gyűlni össze, mint ez alkalommal. A közgyűlésnek sok nevezetes tárgya is volt s különösen pedig kettő kiválóan az: emlékezetet szentelni a néhai Nagy Péter püspöknek és új püspököt választani. Az emlékünnepe máj. 28-án d. e. 10 órakor ment végbe a belfarkas-utcai templomban méltóan a nagy férfit emlékéhez. Az emlékbeszédet Szász Gerő kolozsvári lelkész s esperes tartotta magával ragadva a hallgatóságot (Beszédéről fenőbb megemlékeztünk.) A püspökválasztás, a miben aztán a közgyűlés tagjai figyelme s érdeklődése központosult máj. 30-án tartatott meg és pedig most 167 év után először csakugyan választással, megválasztatván püspöknek Szász Domokos kolozsvári lelkész s egyházkerületi főjegyző. A közgyűlést vasárnap az új papok felszentelése zárta be, a mikor az új püspök nagy hatást keltett, remek beszédet intézett hozzájuk. Üdvözöljük az új püspököt szép de egyszersmind nagy felelősséggel járó állásán, s sikert kívánunk működésére.

Nyugdíj- és segélyintézetünk, közelebről Hadnagy Pál, nyáradgálfalvi pap, Györfy Sándorné, szentháromsági és Kis Mózesné, pipei özv. papnék részére utalta ki a nyugdíjat és segélyt. Sajnos, hogy az illetékek több ekklézsia és belső ember részéről rendetlenül folynak be e szépczélu intézet pénztárába, mely már is többeket részesített segélyben. Reméljük azonban, hogy ezen az egyh. képv. tanácsnak ujabb kibocsátott rendelete segíteni fog.

Főiskolánk könyvtára a könyvtárnok legutóbbi kimutatása szerint áll: 18.963 műből 25.907 kötetben. Ez összeghez legtöbb járul a vegyes könyvtárból, mely különböző kisebb-nagyobb adakozásból s nevezetesen Gyergyai Ferencztől, Nagy Elektől, Krizsa János püspöktől stb. került és tartalmaz 5690 művet 7540 kötetben. Ezután következik a dr. Brassai Sámuel kitűnő könyvtára 3947 művel 6561 kötetben; a Gedő József-féle könyvtár 3874 művel 5306 kötetben; a Farkas Sándor, Augusztinovich Pál, Nagy Ajtai Kovács István, a Simén Domokos-féle közelebről vásárolt theologiai könyvtár és végül a mult százakról maradt u. n. régi könyvtár, mely 2853 művet tartalmaz 2927 kötetben. A könyvtárban a tudománynak minden ága nagyon szépen van reprezentálva, úgy, hogy tudományos nyelvészeti van 2237

mű 3051 köt., bölcsészeti s theologiai 6135 mű 7596 köt., történelmi 2094 mű 2575 köt. Államtudományi 1091 mű 1585 köt., mathematicai és természettudományi 1258 mű 2077 köt., encyclopedikus 585 mű 1405 köt., szépirodalmi 2622 mű 3210 kötetben.

Jubileum. Gálfalvi István ürmösi unitárius pap és nyug. esperes 50 éves papságának jubileumát tartották f. évi máj. 31-én Ürmösön. Az ünnepély, mint egyik lapból olvastuk, köri gondnok Barabás Sándor és Török Áron esperes, felső-rákosi lelkész rendezése mellett, — utóbbi az isteni tiszteletet is végezte szép alkalmi beszéddel, jól sikerült. Sajnos, hogy a körből senki sem emlékezett meg az ünnepeltről azzal, hogy folyóiratunk számára az ünnepélyről tudósítást küldjön. Mi egyik itteni barátunk szives információjára nyomán felemlítjük, hogy a jubilans már csaknem 51 éve, hogy Ürmösön pap, a mi már magában is nagy érdem s az illető ekklézsiára nézve is nagy dicséret. Nem lesz érdektelen tudni azt is, hogy elődei 200 év óta szakadatlan sorban, mind papok és tanítók voltak, s magának is két pap fia van — István Haranglábban, s Samu Szent-Miklóson. Midőn örömmel jegyezzük fel e helyen hosszas és hasznos munkásságának megünnepelését, egyszersmind kívánjuk, hogy Isten még sokáig éstesse.

Datkról írják nekünk, hogy a közelebről választott lelkészt, Dombi Jánost új állása elfoglalásakor lelkesedéssel fogadták. Az alsó-rákosiak sajnálattal váltottak meg tőle, mert hű lelkipásztorok volt. Beiktatása Datkon máj. 10-én volt, a mikor esperes Török Áron tartott beszédet.

Berde Mózes egyh. tanácsos a székely-kereszturi unitárius gymnasium könyvtára számára 50 frtot adományozott. Megjegyezzük, hogy ez összeget pár év óta rendszeresen adja a nevezett gymnasiumnak.

Várady Károly egyh. tanácsos, kolozsmegyei tanfelügyelőt szép megtisztelésben részesítette a kolozsvári polgári iskola, a melynek ő mintegy 10 évig volt érdemes igazgató-tanára. Ugyanis lefestették arczképét az iskola számára, s jun. 18-án megfelelő ünnepélyességgel leplezték.

Főtanodánkban ez évi zárvizsgálatok június 14—25-ig voltak le szép sikerrel s a vizsgáló bizottság teljes megelégedésére. Az érdemsorozat felolvasása, s jutalmak kiosztása június 25-én volt. P. Horváth Kálmán áldozatkész isk. felügyelő gondnokunk ezuttal is 100 frt összeget ajánlt fel jutalmazás végett, mely a jutalmazó kívánsága szerint ki is osztatott a legérdemesebb tanulók között; 30 frt pedig az érettségi vizsgán legjelesebbnek fog kiadatni. Az angolnyelvtani pályázatra a 100 frt díjat Ajtai János II. papnövendék nyerte el; az 50 forintot Gálfalvi János III. papnöv. és a 25 frtot Józsan Miklós VI. tanuló. A tanuló ifjuság ez évben 2345 frt javadalmazásban részesült.

Dr. Schramm, ev. lelkész Brémában, ki az amerikai unitáriusoknak a múlt évben Saratogában tartott gyűlésén, mint a német protestáns egyesület képviselője, jelen volt s ott nemcsak a legszivesebb fogadtatásban részesült, hanem több unitárius gyülekezet által prédikációk tartására is meghivatott, a „The Christian Register“ czimű amerikai unitárius heti lap f. évi aprilisi számaiban részletesen ismerteti a német protestáns egyesület történetét, s az általa elért eredményeket, melyeket az a keresztény liberalizmus érdekében felmutathat. Németor-

szág — szerinte — nagyon is fogékony a tisztultabb vallásnézetek iránt, de mivel a nép hozzá van szokva, hogy lelkészeit az állam fizesse, nem hajlandó vallásos meggyőződésért anyagi áldozatokat hozni, a mi elkerülhetetlen lenne, ha saját orthodox egyházából kilépve, szabadelvű gyülekezeteket akarna alapítani. Ily körülmények között — ugymond — nehéz dolog megjósolni az ország jövő vallásos fejlődését. S maga részéről nem fojthatja el azon óhajtását, hogy mily nagy szükség lenne Németországban egy erős és független egyházat szervezni, a mely kiragadja a népet abból a vallási indolentiából, a mely lelkét fogva tartja s felébressze benne az áldozatkészséget vallásos szabadsága és függetlensége érdekében. „Én örömmel üdvözlőnlém azért — így végzi cikkét dr. Schramm — egy unitárius gyülekezet megalapítását Berlinben, a mely amerikai barátaink segélye nélkül ugyan nem lenne létesíthető, de teljesen bizonyos vagyok az iránt, hogy hazámfiak között nagy sikerrel dicsekedhetnék. Egy ily unitárius gyülekezetben először látnák életökben hatását és szépségét egy szabadelvű vallásnak, mely szabad és független minden kormányi befolyástól, és ha ez az unitáriusoknak sikerülne, a minthogy kétségen kívül sikerülne egy alkalmas lelkész alkalmazása által, ez által megmérhetetlen jót eszközölnének Németországon.“

Segesvárról a következő levelet vettük: Tisztelt Szerkesztőség! Nem vagyok ugyan unitárius, de családomban mégis kedves olvasmány tárgyát képezi a „Keresztény Magvető“, mely szabad szelleme és vallásos iránya által — erősíti és mélyebbé teszi a vallásos érzületet. Azt hiszem én is hozzájárulok némileg a vallásos érzületnek erősítéséhez, ha a jóban és nemesben való összetartásnak egy igen szép példájáról emlékszem meg. Másfél év óta a segesvári unitárius fiókegyház életrealóságának oly szép jelét adta, hogy mindnyájunk tiszteletét és becsülését kiérdemelte. Nemcsak felekezeti szempontból áldásos é a kis egyház munkálkodása, hanem áldásos — a segesvári viszonyok között — társadalmilag is, mert ügyes vezetés, követésre méltó összetartás által jótékonyan hat a segesvári társadalomra. Anyagilag nem áll ugyan a legjobban, de annál gazdagabb a vallásosság és kegyesség terjesztésében. Ebben nagy érdeme van Raffay Domokos ujszékelyi unitárius papnak, ki itt az isteni tiszteleteket tartja, melyekre az itteni magyarság legnagyobb része nem mulasztja elmenni. Így volt ez Pünkösöd másodnapján is, a midőn a segesvári ág. ev. egyház kis templomában az un. hívek egytől-egyig, a más vallásfelekezethez tartozók magyarok pedig számosan jelentek meg. Az isteni tisztelet karénnel kezdődött meg, melyet hölgyek és férfiakból álló karnak Rohn Nándor áll. el. isk. igazgató tanított be. Azután következett Raffay Domokos lelkész emelkedett hangú könyörgése és beszéde. A szép, szónoki hévvel előadott beszéd az egybegyűltekre látható hatást gyakorolt. Mélyreható fejtegetésekkel és meggyőző érvekkel állította az ájtatos sereg lelki szemei elé mindazokat a kötelességeket, melyeket mindenkinek nemcsak mint egy bizonyos vallásfelekezet tagjának, hanem mint embernek s hazáfnak egyaránt gyakorolni kell.

Az úrvacsora kiszolgáltatása után — melyhez összesen 53-an járultak — az istenitisztelet egy ének elzengésével és a lelkész könyörgésével ért véget.

Ezelőtt néhány évvel alig hallottunk valamit arról, hogy unitáriusok is léteznek Segesváron; s ime, most egy kis szervezett egyházat alkottak. De hogy ez így van, abban legnagyobb érdeme van Kriza Gyula urnak, az illeték kiszabási hivatal főnökének, ki nem kimélve költséget, fáradságot, kitartó munkássága által a szétszórt nyáját összeszedte és alkalmat adott a vallás gyakorlására.

Ezekben foglalhatom össze ezen kis fiókegyházra vonatkozó észleleteimet. Adja Isten, hogy azon vallásos szellem és nemes összetartás, mely ez egyházat átlengi, idővel csak növekedjék. Segesvár, 1885. június 3. **Egy nem unitárius.**

A missio köréből más helyekekről is örvendetes tudósítást közölhetünk. **B r a s s ó b a n** a husvéti ünnepen Lőfi Áron esperes, bölöni lelkész és Kis Sándor laborfalvi lelkész ottani hiveinkkel isteni tiszteletet tartottak és kiosztották nekik az urvacsorát s egyszersmind a fiók-ekkléziává alakulásra nézve intézkedést tettek. Örvendünk, hogy már megindult a minden tekintetben fontos mozgalom. Meg kell említenünk, hogy az ottani reformátusok szívesen átengedték templomukat az isteni tiszteletre és jövőre is ígérték. **S o p r o n b a n**, mint az ott megjelenő „Sopron“ cz. lap írja, kereskedelmi középiskolai tanár, sepi-szentiványi Szentiványi János május hóban tartott esküvőjén az unitárius egyh. szertartás, melyet Derzsi Károly budapesti lelkész végzett, a legkedvezőbb hatást tette az idegen vallásuakra és eloszlatta az az iránt ott táplált halvéleményt.

Dr. Schenkel Dániel. Németországon ismét újabb veszteségei vannak a theológiának. A jeni egyetem május hóban elvesztette dr. Pünjert, e fiatal tudós tanárt; a heidelbergi meg dr. Schenkelt, kinek neve szélesebb körben ismeretes. Dr. Schenkel született Sweitzban 1813-ban, s tanult Baselben De Wette alatt, ki korán felismerte benne a tehetséget. Eleinte pap volt, de 1846-ban De Wette halálával Baselbe hivatott tanárnak. 1851-ben pedig a Rothe helyét foglalta el Heidelbergben (a gyakorlati theologia tanszékét), s azon volt egész 1884-ig, mikor betegsége miatt vissza kellett vonulnia. Schenkelnek nagy része volt mindazokban az egyházi harcokban és dogmatikai vitákban, melyek a németországi protestánsokat oly élénken foglalkoztatták. Az orthodoxia kebelében születve, sokáig hűséges maradt ahhoz, de 1859-ben már más nézettel jelenik meg „Keresztény dogmatiká“-jában. Eművében Schleiermacherhez csatlakozik és az emberi lelkiismeret nemcsak hogy a valási igazság egyedüli kriteriumává teszi, hanem abban forrását látja a folytonos isteni kijelentésnek. Schenkel ekkor csak a balközéphez ment át. Hanem 1863-ban már legelől látjuk azok között, kik a németországi Protestanten Verein-t megalapították. 1864-ben adta közre jeles művét: **C h a r a k t e r b i l d J e s u**, melyben a supranaturalismussal teljesen szakított. Az orthodoxok természetesen heves támadásokat intéztek ellene, de ő kitünően állotta meg a harcot. Dr. Schenkel így egyike lett a liberalismus legjelesebb képviselőinek. Az említettekén kívül még számos munkát írt. Több liberalis theologussal kidolgozta a „Szentírás szó-tárát“ öt kötetben; 1868-ban közreadta „Schleiermacher életrajzát“; 1875-ben Luther-ről írt tanulmányát; 1877-ben a „Keresztény-

ség alapitványait“ stb. Az egyházi életben az egyház alkotmányának demokratikusabb alpra fektetésére törekedett; s életének utolsó éveit nagyon keserítette az orthodoxok erőszakossága s a német birodalmi kormánynak az az eljárása, melylyel az orthodoxokat pártolta. Sok szemrehányás is érte. Azt mondták, hogy még barátai is megunták lármázó, nehézkes és indiskrét természetét. Lehet ebben igaz. De azért Schenkel, mint egyik ismertetője megjegyzi, „nagy és rokonszenves alak marad, ki rendkívüli szolgálatakat tett a vallás ügyének, s ki nevét kitörülhetlenül írta be a szabadelvű protestantismus történelmébe, mely egyedül számíthat jövőre, minthogy egyedül tudja a mai társadalom aspiratióit az örökkévaló dolgokkal, melyek az evangelium lényegét alkotják, kibékíteni.“

Az Angol és Külföldi Unitárius Társulat ez évi közgyűlését május 27-én és 28-án tartotta meg Londonban nagy érdeklődés mellett, s egyszerűen egyike volt a legsikeresebb és lelkesültebb gyűléseknek. Az évi beszédet Herford Brooke bostoni (Amerikában) lelkesztő tartotta a szabadelvű kereszténység állásáról. A különböző évi jelentések a társulat üdvös működéséről s virágzásáról tanuskodnak. A pénztárnok jelentése szerint ez évben a társulat céljára az aláírások jóval fölülmúlták a megelőző évi összeget.

A határozati javaslatok között örvendetes a reánk vonatkozó. Ugyanis a gyűlés egyhangulag kimondotta, hogy a magyar unitáriusok Consistoriumának a „Manchester New-College“-ben levő papjelölt költségei fedezésére az összeget továbbra is adni fogja, ugyancsak a Budapesten létesítendő templom építésében támogatja.

Felolvasás kettő volt; egyiket Bartram Richard (világi férfi) tartotta: „Az ó-szövetség vallásos becséről és hasznáról“, a másodikat Carpenter Estlin: „Az ó-szövetség revideált fordításáról.“

A soirée alkalmával nevezetes volt Beisso tanárnak (Rómából) a beszéde, melyet lelkes éljenezésekkel kísérték. Érdekes beszédéből közöljük a következőket:

„Uraim és hölgyeim! Önök a Spears ur előadásából tudják, hogy minő szellemben munkálók Rómában, mikép igyekezem terjeszteni az unitárius hitelveket.

Mint tudva van önök előtt, Olaszország Isten akaratából s egyes nagy fiai szeretete által szabad nemzetté lett; de a politikai szabadsághoz morális szabadság is szükséges. A lelki szabadság a határozott jellemű férfiak és erős népek főjelleme. Legalább így gondolkoztak az unitarismus úttörői: Socin Lelius és Faustus, így: Alciato, Occhinus, Milton, Locke és Newton, kik nemcsak buzgó unitáriusok voltak, hanem a tudománynak is képviselői; ezt az elvet hirdette Mazzini József; ezt prédikálja Bracciforti tanár hitrokunk Milánóban; ezt erősíti meg M a m i a n i a hirneves bölcsész, kinek halálát most gyászoljuk. „A jövő vallása“ című művében így nyilatkozik a nagy olasz polgár Saffi Aurelio, ki azt írta nekem, hogy a z u n i t a r i s m u s az Isten, élet és szabadság vallása — :

„Isten és szabadság“ volt mindig az unitáriusok kiáltványa, melyet a test és lélek kettős elnyomása ellen emeltek; Isten és szabadság volt a nagy Channing jelszava, melyet a rabszolgaság eltörlése érdekében hangoztatott; Isten és szabadság a természetes és örökös jelszó, a mi elhivatásunk, a mi meg-

váltásunk, mert legmagasztosabb eszményeink Istenben teljesülnek és a szabadsággal erőt nyerünk azoknak az elérésére.

De három akadály áll az unitárius hitelvek útjában, u. m. a pápaság, formalitás és közöny. A három közül legveszélyesebb a pápaság, legalább Olaszthonban, mivel egyedüli gondolatja és reménye az, hogy ama szabadságot és polgári függetlenséget, melyet hazám nagy áldozatok és szenvedések árán kivívott, megsemmisítse. Ez okból az én szemeimben a pápaság a civilisatióknak és haladásnak mindig a legnagyobb ellensége fog lenni. S e tekintetben még a X-ik Leo pápa korát sem veszem ki, jóllehet azt Augustusi kornak, arany-korszaknak szokták nevezni, mert az is csak Róma szabadságának sirja volt.

A mi a más két akadályt illeti, azok nem veszedelmesek, mert azokat a logika és józan ész elhallgattatja. És így bátran állíthatjuk, hogy az emberek és dolgok természete szerint az unitarismusnak jövője van, még pedig önmagáért; mivel az az erkölcsi világban a babona és absolut tagadás által előidézett helytelenségeket igyekszik kiirtani s a józan ész jogát érintetlenül megvédelmezni. Némelyekugy gondolkoznak, hogy a józan ész és vallásos érzelem közt az egység lehetetlen, de Hugo Viktor és Mamiani Terenzio épen az ellenkzójét bizonyították be a világnak, t. i. hogy lehetséges az ilyen egység.

És vajjon Isten a Krisztus tanai szerint nem a legfőbb bölcsesség és szeretet-é? Nem az élő és örök világosság-é? Nem közös atya-é az emberiségnek? S ha igen, a legfőbb bölcseségtől származhatik-e tévelygés? A legmélyebb szeretettől jöhet-e boszu? Ilyen gondolatok vezettek engem arra, hogy tanulmányozzam azokat a tárgyakat, melyek az értelmi és erkölcsi fejlődésre a legszükségesebbek; ilyen meggyőződés segített engem az élet nehézségei között s ösztönzött arra, hogy Rómában kitűzzem az unitárius zászlót, melyen e felirat áll: „Legyen Isten a ti idealotok; józan ész vezéreljen az Ő megismerésére; legyen a testvéri szeretet annak bizonyysága, hogy nem hiában ismertétek meg Istent.“

A keresztény vallásnak ilyen értelmezésében áll szerintem a testvériségnek s az emberek iránti szeretetnek helyes felfogása. Ez által megszűnnék a vallás és tudomány között való ellentét s az egymás ellen való gyűlölködés.

Örömmel mondhatom, hogy szerény működésem támogatásra talál Rómában mindazoknál, kik igazán és őszintén liberalisok. De nagy támaszom nekem az önök rokonszenve és testvéri szeretete, miért fogadják szives köszönetem.“ — Beisso tanár egy unitarius havi folyóiratot is szerkeszt. Ő az első unitarius Rómából, ki angol unitarius szószéken állott. Reméljük, hogy ezután többen fognak ily szabad szellemben nyilatkozni.

Itt megjegyezzük, hogy a Beisso tanár beszéde az idők más jeleit tünteti fel Olaszthonban, mint a milyeneket XIII. Leo pápa jun. 17-ről kelt, a párisi érsekhez intézett levelében kifejtett.

Iskolai értesítők. A brassói magyar királyi állami elemi és polgári iskolák X. Értesítője. Szerk. Orbán Ferencz igazgató. Ez iskoláknak eddig kiadott Értesítői közt ez legterjedelmesebb. Magában foglalja az iskolák tíz éves történetét is, melyből láthatni, hogy azok közszükségletnek felelnek meg. Az első évben a népesség: 343, a tizedik évben: 766. Az iskoláknak kezdet óta Orbán Ferencz az igazgatója. Tanított a polgári iskolákban: 14 tanító; az elemiekben: 15. — A brassói magyar királyi állami ipariskola IV. Értesítője. Szerk. Kilyéni Endre, az iskolák vezetője. Tanított 13 tanító. Beiratott 433 tanuló; maradt év végén: 348. És még elől kell vala

említettünk, hogy az Értesítő egy sikerült értekezést tartalmaz „Az ipar és iparos osztály fejlődéséről kapcsolatban a nemzetgazdaságtan elveivel“ Kilyéni Endrétől.

Gyászhir. Maknics Albert, a „Magyar Polgár“ könyvnyomdája munkavezetője július 1-én reggel szivgörcsben hirtelen meghalt. Őszinte részvéttel emlékszünk meg e szomorú esetről. Az elhunyt szolgálatra kész, lelkiismeretes munkavezető volt, becsületes jellem és szakértő nyomdász. Igen sajnáljuk, hogy aránylag oly hamar (38 év) el kellett vesztenünk. Folyóiratunk kiállítását is ő vezette. Igaz részvétünk kíséri sirjába.

Hibaigazítás: Mult füzetünkben a 99-ik lapon az Imadal 2 versének második sora: „Te voltál és vagy erős oltalmunk;“ így olvassandó: „Te voltál s vagy erős oltalmunk.

A szerkesztőség postája.

Rédiger G. urnak. Szabéd. Az új himnuszokat köszönettel vetjük. Fogadd szíves üdvözetünket kitartó munkásságodért! Sándor Lajos lelkész urnak. H.-Almásón. Szíves megemlékezésüket kérjük.

„**Dávid Ferencz-egylet**“ alakítása érdekében ezelőtt egy pár hónappal megbízatásunk szerint felhívást bocsátottunk ki s örömmel jelezük, hogy a felhívás egyházunk híveinél az ország minden részében visszhangra talált. Az udvarhelyi, marosi és háromszéki egyházkörök már bejelentették, hogy főkegyletté alakulnak; a tordararanyosi egyházkör, a mint értesültünk, bizonyonnyal csatlakozni fog. A tagok száma szépen gyarapodik és a mi e fontos ügy sikere felől legjobb biztosítékot nyújt, az az, hogy míg egyikfelől egyházunk buzgó férfiai lelkesítő és tanácsadó szavaikkal, addig másfelől a lelkes nők szíves közreműködésökkel segítik elő. A már beiratkozott alapítók között első helyen a nők állanak.

Mi reménységgel nézünk a siker elébe és hiszszük, hogy híveink buzgósága nem fogja megengedni, hogy reménységünk megszégyenítsen. Ugyanazért tisztelettel felkérjük azokat, a kik a felhívást kapták, s mindazokat, a kik e fontos ügy iránt érdeklődnek, szíveskedjenek gyűjtőleveiket és az alapszabályokra tett észrevételeiket a b. titkárhoz legkésőbb július hó 15-ik napjáig beküldeni, hogy az alakuló gyűlésre a kellő előkészületeket megtehessek.

Kolozsvárt, 1885. június 26-án.

Gyöngyösi István,
b. elnök.

Boros György,
b. titkár.

ARANYKÖNYV.

Nyilvános köszönet.

Török Péter hidalmási kir. járásbíró és egyháztanácsos leányai: Irma, Anna és Aranka konfirmálásuk alkalmával egy sajátkezüleg készített veresbársony fehér atlasz levelekkel diszitett s aranycsipkével szegélyezett urasztali pohártakarót ajándékoztak a kolozsvári anya-ekkléziának, miért e helyen is szíves köszönetet nyilvánítok. Kolozsvár, 1885. jun. 25.

Péterfi Dénes,
az ekkl. lelkész.

Gálffy Sándor és Borosnyai Lilla ajándéka.

Igen tisztelt Szerkesztőség!

Az igen t. szerkesztőség szíves engedelméből legyen szabad igénybe vennem a „Keresztény Magvető“-nek „Aranykönyv“ czimű rovatát a következő közleménnyel: Gálffy Sándor martonosi születésű, jelenleg Gernyeszegen jószágigazgató és neje Borosnyai Lilla egy értékes urasztaltakarót ajándékoztak a martonosi unitárius nemes szt. ekkléziának az itt következő levél kíséretében: „Alóírt úgy a magam, mint feleségem Borosnyai Lilla nevében boldog emlékü szülőim n. Gálffy András és Pálffy Zsuzsánna iránti kegyeletből ajándékozunk egy himzett urasztaltakarót a martonosi unitárius egyházközség temploma számára — emlékül. És kívánjuk, hogy azon templomban — mely örök időknön át legyen a buzgóság és erkölcs tiszta háza — ezen szívesen ajándékozott abroszról a szeretet urvacsoráját élvezze a nemes vallásközség népe mindig az Isten áldásának kíséretében!! Gernyeszeg, 1885. ápril 2-án. Gálffy Sándor jószágigazgató.“

Az urasztaltakaró finom fehér selyem, szélein arany és fehér selyem rojtozattal vegyesen, a négy szegén négy nagy buzakalász aranyból himezve, mindenik kalász mellett van egy-egy szőlőfürt selyem himzessel, melyek hiven ábrázolják az urvacsorai kenyeret és bort. Továbbá az abrosz közepén arany monogram G. S. és B. L. betűkkel. A monogrammot négy jelmondat veszi körül: „Légy Hiv Mind Halálig“. . . A martonosi unit. ekkléziának 1885. „Ime Meggyógyultál, Többé Ne Vétkezzél.“ „Nekünk Egy Istenünk Van.“ E jelmondatok aranyból himzettek. E valóban értékes, diszes urasztaltakaró sokszoros emléket örökít meg: a jó édes apa és édes anya; a hálás jó fiu és jó meny, az érdemes ekklézia és áldozatkész egyháztagok valóban szép emlékeit. A jószívű nemes adakozókat szeresse az Isten hosszas élettel, diszére az anyaszentegyháznak. A martonosi unitárius szt. ekklézia nevében:

Martonos, 1885. jun 1-én.

Gábor Albert,
unitárius pap.